

Хеленистичко педагошко наслеђе

Биљана Сладоје Бошњак^{1*}, Ранка Перућица^{**}, Соња Каурин^{***}

*Универзитет у Источном Сарајеву, Филозофски факултет

Катедра за педагогију

**Универзитет у Источном Сарајеву, Медицински факултет

Катедра општеобразовних предмета

***Универзитет у Источном Сарајеву, Филозофски факултет

Катедра за педагогију

Сажетак: Хеленизам представља свој хеленске културе са оријенталном. Историографија није била израдила јединство мишљења када су у питању како географске, тако и хронолошке границе хеленизма. Ранији хеленизам траје до 1. вијека прије нове ере, а позни од почетка 1. вијека прије нове ере и траје до почетка 6. вијека нове ере (Калезић, 2005). Будући да је у питању дужи временски период у којем се прелићу двије епохе – античка и ранохришћанска – било је, с једне стране, врло изазовно, а са друге, захтевно проучавање сусрет ове двије епохе, посебно са педагошкој аспектима. Зато смо поставили циљ овог

^{1*} biljana.sladoje.bosnjak@ff.ues.rs.ba

рада: проучићи хеленистичко педогошко наслеђе. Циљ је ојерационализован на задатке: 1) проучићи значење и поријекло израза хеленизам; 2) проучићи и анализираћи сусрет ан-тичке и ранохришћанске епохе; 3) проучићи каџихизаџорску/ бојословску школу у Алек-сандрији. У складу с овако поствљеним задацима конципирали смо појавља у раду. Током проучавања коришћене су метода теоријске анализе и историјска метода. Резултати проучавања представљени су у раду. За наредно проучавање било би значајно саљедати педогошке елементе из хеленске културе у земљама које су је наслиједиле (Римско царство, Византија).

Кључне ријечи: хеленизам, педогошко наслеђе, Александрија, александријска филозоф-ска школа, каџихизаџорска школа

Уводне напомене

Сматра се да је хеленизам био историјски неопходан резултат цјелокупног развоја античке Грчке. Спој хеленске културе са оријенталном назива се хеле-низам, или сликовитије речено, „до тада одвојени токови староисточ-не, грчке и македонске историје сустекли су се у један јединствени ток“ (Paparazoglu, 1995: 3). Тарн (Tarn; види код: Ranović, 1962: 14) нуди обухват-нији одговор на питање шта је хеленизам:

„Према једнима то је нова култура, која је настала из грчких и источњачких елемената; према другима, то је продирање, ши-рење грчке културе на Исток; неки сматрају да је хеленизам на-ставак чистог правца старогрчке цивилизације, други, – да је то иста цивилизација формално измијењена у новим условима“.

Према мишљењу овог аутора, свака од ових одредница садржи истину, али не ције-лу истину. По њему, хеленизам је условни назив за цивилизацију током које је грчка култура „пронијела свјетлост далеко од своје постојбине“ (ibidem: 15) и тако постала свјетска тековина која се његовала по грчким колонијама и по крајевима докле је допирао грчки утицај. Без освајања Александра Македонског не би било хеленистичке историје, јер он није био само војник и политичар, „него и мисионар грчкога духа и грчке културе: он је космотворни геније“ (Калезић, 2005: 153). Александрo-

вим освајањем Грчка постаје дио једне велике цјелине унутар које струје људи и њихови производи, техничке тековине и природна блага, знања и вјештине, традиције, вјеровања, обичаји, што води ка креирању једног новог друштва. У представи о хеленској култури *Панеџирику* из 380. године Исократ (види код: Ranović, 1962: 22) пише да захваљујући хеленизму „име Хелен више не означава поријекло, већ духовну хармонију; сад се Хеленима не називају људи везани крвним везама, већ људи који учествују у нашој просвјешћености“.

Израз хеленизам увео је у модерну науку њемачки научник Јохан Густав Дројзен², тридесетих година 19. вијека, да би њиме обиљежио нову епоху у историји источног Средоземља коју отварају освајања Александра Македонског³. У *Сейџауаџинџи* (грчком преводу Старог завјета) са почетка 3. вијека прије н.е., ријеч *hellenismos* има значење „подражавања хеленског начина живота и хеленских обичаја“, док се у Новом завјету, ријеч *hellenistes* употребљава за обиљежавање Јеврејина који је прихватио хеленски језик и обичаје (Parazoglu, 1995: 5). Ријечи које су Дројзену послужиле за стварање термина хеленизам потичу од глагола *heleniso*, што је у антици значило: „говорити као Грк“, „говорити чисто грчки“, а затим – „погрчити“ (ibidem: 5).

Историографија није била изградила јединство мишљења у одређивању како географских, тако ни хронолошких граница хеленизма. У данашњој литератури под *хеленизмом* подразумијева се период од Александрових освајања и Аристотелове смрти до пада Западног Римског царства 476. године, односно све до 529. године, када је римски цар Јустинијан затворио све филозофске школе у Атини. Тај догађај означава крај античке културе и филозофије и уједно почетак средњег вијека. Још прецизније, период хеленизма дијели се на два периода:

2 Дројзен је први увео термин *хеленизам* у науку. Од тада почиње све озбиљније и дубље изучавање ове епохе. Томе је допринио стални пораст изворне грађе коју откривају археолошка истраживања (Parazoglu, 1995: 5) .

3 Историја хеленизма до средине 19. вијека није била обрађивана. Као разлог Рановић (Ranović, 1962) наводи то што су историчари више вољели да од чаробне класичне Грчке прелазе на републикански Рим у чијим предањима су налазили поучне примјере грађанског хероизма и војне вјештине, а само узгред су бацали погледе на историју хеленизма.

1. Александријски период траје од Александра Македонског до 30. године н.е. када је посљедња хеленистичка држава изгубила своју независност. Будући да је уједно везан и за оснивање Римског царства, може се сматрати за крај једног и за почетак другог периода. У том периоду главна средишта књижевног рада били су Александрија, Антиохија, Пергам.
2. Римски период тече од оснивања Римског царства до 529. године, када је цар Јустинијан затворио филозофску школу у Атини, гдје је „хеленски дух био нашао последње прибежиште, а седморица последњих учитеља те школе иселила се у Персију“ (Ђурић, 2003: 17). Најзначајнија карактеристика тога периода јесте исељавање Хелена у Рим у 1. вијеку н.е.

Најупадљивија црта хеленистичког периода свакако је ширење грчког језика, грчке културе и грчког начина живота у земљама Старог истока. Да би се десило то ширење, појавио се општегрчки језик⁴ који постаје универзални језик хеленистичке културе, па онда и хеленистичко-римске (Калезић, 2005: 154). Општегрчки језик – *коине* представља варијанту атичког нарјечја, које је очишћено од сувишних локалних елемената. Осим основног споразумијевања и споразумијевања потребног за трговачке размјене, ова варијанта атичког нарјечја постала је средство за размјењивање културне баштине и стварање универзалне културе. Прихватили су га и писци, филозофи и научници који нису били грчког поријекла, што је уједно био предуслов за размјену идеја, мишљења и сазнања међу њима, а потом и за писање на овом језику. Рановић (1962: 226) сматра да је заједнички језик представљао један од врло ефикасних начина за „укрштавање живота, начина и обичаја“. Хердер (Herder; види код: Stamatović, 2022: 276) је оцијенио улогу грчког језика, наравно, у својој хеленистичкој варијанти на следећи начин:

4 Општегрчки језик је постао језик образовних друштвених слојева не само у Грчкој, већ и у земљама Истока, и не само у периоду хеленизма, већ и у доба римске империје, кад се општегрчки језик ширио и на Западу. Тим језиком писан је и превод јеврејске библије и сва литература раног хришћанства, намијењена народним масама римске империје (Ranović, 1962: 225).

„Грчки језик постао је спремником и овојницом азијатских идеја: азијатски анђели постали су грчка божанства, полубогови, хероји те напоследку еони: калдејска и перзијска мудрост стала је попримати форме хеленизма, неоплатонистичке филозофије, разних других праваца, напоследку и гнозе“.

Овај цитат нам указује на то како се садржај хеленистичке умјетничке литературе битно измијенио из разлога што је дошло до мијешања обичаја, култура, вјеровања. Паралелно са старим књижевним врстама, које су имале своје представнике и у хеленистичком периоду, јављају се првенствено у Грчкој нови жанрови, који одговарају промијењеним друштвеним тежњама и умјетничким укусима. Криза полиса и појава монархија лишиле су грчку литературу подлоге на којој се она била развила. Ranović, (1962: 226) о томе овако пише: „Друштвени мотиви, који су грчкој умјетничкој литератури класичног периода давали тон и правац, све више уступају мјесто личним, индивидуалним мотивима, а величанствено и узвишено повлачи се пред свакодневним и ситним, дубоко понирање у живот друштва и човјека у друштву уступа мјеста површним, мада тачним запажањима и описима“.

Тако настају нови типови литерарних дјела – епиграми, идиле, жанр-сцене, мале елигије, љубавна лирика. Није само литература измијенила свој садржај и створила нове форме. И у филозофији и у религији десиле су се веома битне промјене. Филозофија је у животу појединаца и друштва играла значајну улогу, само је њен садржај био другачији него што је био раније; ничу нове школе, а пропадају старе. Такви измијењени услови детерминишу ондашњу педагошку стварност.

Сусрет античке и ранохришћанске културе у периоду хеленизма

Осим што је у периоду хеленизма дошло до спајања више народа у једну цјелину, дошло је до спајања двије културе: античке/грчке и ранохришћанске. Грчка цивилизација извршила је дубок утицај на хришћански дух, а хришћанство је измијенило античку традицију, тако што је скренуло пажњу са спољашње стране човјека на унутрашњу духовност. Шијаковић (2013: 300) га описује овако:

„Сусрет(ање) између хеленске философије и хришћанске вјере нема само значење једног непоновљивог и обасјавајућег историјског догађаја, него има трајно обавезујући смисао за европску културу јер је управо то произвело ту културу“.

Прелаз није био нимало једноставан ни лак. У раним вијековима хришћанства образовање је стицано у паганским школама, јер хришћани у то вријеме нису имали својих школа. Ширењем хришћанства и формирањем хришћанских заједница, постепено се указивала потреба за оснивањем хришћанских школа. Када је постала доминантна, хришћанска Црква суочила се са проблемом односа између хришћанског образовног система и античко-грчког система образовања. Постојала су три приступа која се тичу односа хришћанства према античкој култури: одбацивање – образован човјек из античког свијета који би прихватио хришћанство долазио је у искушење да се одрекне културе којој је припадао; други приступ било је некритичко прихватање античке књиге, који је водио у јерес и трећи приступ био је рационално засновано прихватање тековина паганске мисли и ријечи. Кад се говори о правилном кориштењу античког наслијеђа, ранохришћански писци тврде да притом може бити од велике користи примјер и начин рада пчела, што се приписује Базилију Великом (око 330–379.) (Pranjić, 2012: 335–336). Као што пчела сише сок из цвјетова, на сличан начин хришћанин може да се користи античком литературом. Пчела пробире цвјетове, што више, чак и из одабраних не узима све, него само оно корисно носи у своју кошницу. Овим поређењем црквени оци су указали на три битна обиљежја своје методе: прво је да у свеопштој хришћанској употреби нити један цвијет не смије остати непримијењен на цвијећем богатој ливади античког духа; друго је начело брижног разликовања у одабиру кориснога, а треће је обрада прочитаног како би се кроз мноштво појединих садржаја дошло до новог (ibidem). Филозофија Филона Александријског⁵ показала се као подесна веза – и временски и тематски – између паганске, првенствено грчке филозофије која већ

5

Филон, јеврејски филозоф, потицао је из александријске јеврејске колоније (25. г. прије Христа до 50. године по Христу) (Ристовић, 2005).

пролази и хришћанске религије која тек треба да почне да се развија. Јегер (Jeger, 2007) сматра Филона прототипом јеврејског филозофа који је апсорбовао цјелокупну грчку традицију и употријебио њен богат појмовни рјечник и њена литерарна средства да докаже оно што је имао на уму. У својим бројним дјелима писаним на грчком језику, Филон је покушао да покаже да се његова јеврејска религија може представити и разумјети терминима грчке филозофије и тако ју је оправдао пред судом разума. С тим у вези, Петронијевић (2002: 219–220) је записао: „Спајање Старог завета са грчком философијом постигао је Филон тиме што је доказивао да су сви грчки философи Стари завет, као познат целом свету, познавали и употребили у својим учењима“. Са Филоном Александријским на челу улази јеврејска филозофија у Александријску школу – неопитагорство, стоицизам и уопште еклектички платонизам 1. и 2. вијека и неоплатонизам (Калезић, 2005)⁶. Филонове ставове касније ће у хришћанску теологију пренијети Климент Александријски и Ориген.

Треба се подсјетити да је Александријска филозофска школа обликовала сопствени систем наставе и специфичан приступ васпитно-образовним садржајима (Бралић, 2009), будући да је Александрија⁷, од почетка била главно средиште научног, књижевног, религијског и филозофског живота. Постојао је богати и врло добро организовани центар – Александријски музеј⁸, у ком се литература није само прикупљала, већ и изучавала. Систематски се радило на филолошким истраживањима, систематизацији и комента-

6 Прво мјесто заузима нова филозофска школа стоичара која је у почетку истакла низ интересних и плодних идеја, али се касније све више пажње посвећивало питањима морала и теологије. У римско доба, многобројни филозофски прваци стапају се у школу неоплатониста која обиљежава спајање учења стоичара, епикурејаца и скептичара са садржајем Платонове и Аристотелове филозофије (Ranović, 1962: 230–231).

7 Град је основан на већ постојећој насеобини рибара и поморских пљачкаша, око 331. године прије нове ере, од стране Александра Македонског. Будући да је географски на одличном мјесту (главни трговачки пут), за мање од једне генерације, порастао је толико да је по броју становника и димензијама надмашио Картагину и постао други по величини град древног свијета, одмах после Рима. Постаје највећи центар хеленске културе у Египту, са три велике групације различитог етничког поријекла: Грка, Јевреја и Египћана (Ranović, 1962).

8 Библиотека ове институције у Брухејону имала је око 700.000 свитака. У свим значајним градовима постојале су библиотеке (Ranović, 1962: 225).

рима грчке литературе – умјетничке и научне. Најпознатији научници налазили су се на челу библиотеке и руководили су њеним радом: Деметрије Фалеронски, Ератостен, Зенодот, Аристарх, Аристофан, Аполоније са Родоса, Калимах (Ranović, 1962: 225). Дакле, Александријска филозофска школа представљала је значајну образовно-научну подлогу за даљи развој школа у приоду позног хеленизма.

Катихизаторска/богословска школа у Александрији

Под утицајем александријске филозофске школе, прије свега Филонове филозофије и ранијег педагошког искуства, описаног у претходном наслову, у Александрији је основана богословска школа у првим вијековима хришћанства – школа за оглашене – оне који се припремају за крштење (Шестун, 2013: 125), а звале су се катихизаторским школама. Александријска катихизаторска школа се неизбежно ослањала и на снажну образовну и културну подлогу која се вијековима раније утврђивала и развијала у александријској средини тако да не чуди да је била позната по нарочитом усмјерењу и квалитетом предавања. Поучавање у школи било је енциклопедијско; прво се излагао читав низ свјетовних наука, потом се уздизало до моралне и религијске филозофије, и најзад до хришћанске теологије, која се представљала у виду коментара светих књига. У космополитској Александрији, дакле, ни ова катехетичка школа није могла бити само катехетичка, нити само теолошка, већ је имала барем двоструки циљ јер је, с једне стране, чак обезбјеђивала елементарну наставу када и гдје је то било потребно, а са друге, пружала је образовање високог и највишег нивоа које је представљало подршку и суштину апологетском раду.

Да би сачували народ од паганских утицаја, управници александријског катихетског училишта креирали су самосталан систем хришћанског знања. Примјењивали су одговарајуће методе у складу са духовним степеном образовања. Почетници, који су се називали тврдим срцем, образовали су се држањем дисциплине, а зналци или гностици путем тајни (Сандо и Живковић, 2015). Нижи степен школовања у школи у Александрији

обухватао је изучавање филозофије и свјетских наука, а виши студије хришћанског богословља и тумачење Светог писма. Сандо и Живковић (2015: 55) пишу: „Овде је први пут дошло до научне и уметничке обраде хришћанског учења, као и до систематског изучавања принципа и правила живота у вери“.

Најзначајнији представници школе били су Климент Александријски и Ориген. Климент (150/153–215/220) је значајну пажњу посветио педагошким питањима. Његова позната дјела су: *Подсѣицаји/Подсѣрек Хеленима, Педагог* и *Сѣроматѣ*. Дјело *Подсѣицаји/Подсѣрек* служи за обраћање пагана, дјело *Васѣиѣач* за увођење у нови живот новообраћених пагана и дјело *Шаренице* за теолошку изградњу већ очврслих вјерника (Ристовић, 2005: 170). Образовање се састојало од једног припремног и два основна курса. За припремни курс служило је дјело *Подсѣицаји/Подсѣрек* (Шестун, 2013; Ристовић, 2005). Као приручник за први курс написан је *Педагог/Васѣиѣач*, а за други *Сѣроматѣ/Шаренице* (ibidem). Свако од ових дјела одговарало је једном аспекту или елементу наставе у катехетичкој школи: почетној катехуменској настави, изучавању хришћанског морала и напредним студијама.

За своје дјело *Подсѣицаји (Protrepticus)*, Климент Александријски преузима литерарни облик који су користили грчки филозофи од времена Сократа да би позвали и подстакли људе да користе њихов начин живота. Његов стил је декламаторски, а користи средства и ефекте реторичког стила тога доба. Јегер га описује на овај начин: „Климент Александријски не проповеда, он доказује. Али његова проза је често блиска поезији“ (Jeger, 2007: 41). Наслов дјела *Педагог* приказује Христа у новој улози о којој је Јегер (Jeger, 2007: 74) записао:

„Већ избор наслова Паидагогус, који приказује Христа у новој улози, указује, наравно, на однос хришћанства према грчкој култури, пошто је за свет који је говорио грчки језик то била 'паидеја', идеал људског постојања којем је, од како се та идеја јавила увек у Платона и Исократу, тежио сваки образован човек, свака образована жена и сваки цивилизован народ“.

Иако се са грчког језика, ријеч педагог преводи као водич дјетета, Климент назива све људе божијом дјецом без обзира на њихов узраст и искуство. По њему, област педагога је пракса, а не теорија; не поучавање већ морално побољшање – то је циљ (Климент Александријски, 1996: 290; види код: Шестун, 2013: 126). Он открива духовни смисао педагогије јер васпитање посматра као спасење. Педагогија као наука бави се васпитањем, односно, бави се спасењем човјека. Достижање педагошких идеала у *Παῖσις* посматра се као: стицање праведних обичаја; васпитавање хришћанског понашања и побједа над страстима. Када су у питању васпитни методи, Климент (1996: 79–80; види код: *ibidem*) се залаже за строгост као главни васпитни метод и пише:

„Строг метод је користан ради правилног васпитања деце, он има значај помоћног средства неопходног у васпитању. Многе страсти се могу искоренити само посредством казне, обзнанивањем најстрожих заповести и предавањем неких теоријских основа. Тако је, на пример, прекор својеврсна хируршка операција над страстима душе“.

Стопама Климента Александријског наставио је и његов прослављени ученик Ориген (184/5–254/5), који слови за најобразованијег хришћанина свог времена. Њему је пошло за руком да у александријској катихизаторској школи, која је израсла из хеленистичке говорничке традиције и на којој је особно поучавао, антички образовни потенцијал унесе у хришћански миље те на тај начин припреми терен за хришћански образовни систем. Тон његових књига трезвен је и рационалан. Овај дио свог писања он одваја од својих проповиједи које су морално-поучног карактера. Ристовић (2005: 174), у складу с тим, наводи: „Ориген је свој однос према језику и стилу, и теоријски и практично, као и неки пагански философи, ставио на раван односа између празне красноречивости ретора и мудрог и промишљеног изражавања философа“. Јегер (Jeger, 2007: 40) описује Оригена: „Велика дела приказују га као мајстора филозофског расправљања у стилу грчке књижевности тог доба, док у својим коментарима он користи методе и пише у стилу текстуал-

не критике и егзегетске литературе коју је развила александријска филолошка школа која је цветала вековима пре његовог времена“.

На више мјеста наилазимо на коментар да је у Оригеново доба школа у Александрији имала карактеристике неке врсте универзитета, која је била намијењена вишем хришћанском образовању (pravoslavje.net; Јанович, 1962). Будући да је гласио као одличан предавач, долазило је много слушалаца да прати његова учена и занимљива излагања. Од јутра до вечери, чак и ноћу, ученици су посјећивали кућу у којој је живио Ориген. Такав начин наставе пружао је шансу добрим ученицима да се што више ангажују и истакну. Учитељи нису добијали плату за свој рад, јер је бављење науком била привилегија материјално ситуираних људи-стваралаца; а постојао је и други разлог: предавање наука ове врсте била је тако узвишена дужност да се није могла адекватно платити материјалним средствима. Ако учитељ није био толико имућан да би се могао бавити науком и предавањима, помјесни епископ би му обезбјеђивао услове за рад. Често је долазила до изражаја и дарежљивост имућних мирјана који су обезбјеђивали средства за реализацију научних циљева и пројекат: за переписивање књига и уџбеника, бесједа, катихизиса, коментара.

Поред ових службених школа, већ од половине 2. вијека, постојали су слободни учитељи и хришћански филозофи (нпр. Јустин), који су, слиједећи примјер профаних школа, окупљали хришћанске ученике да би размишљали о значењу и о догађањима свијета и живота. Многи од њих изабрали су дидактички облик разговора, одговарајући на питања и примједбе.

Закључак

Циљ нашег проучавања односио се на *Хеленистичко њедајошко наслеђе*. Да би испунили овако постављен циљ проучавања, поставили смо три задатка. Први задатак односио се на проучавање значења и поријекла израза *хеленизам* и у складу с овако постављеним задатком, конципирали смо прво поглавље у раду. Према општим одредницама, хеленизам обухвата период од 3. вијека прије наше ере до 2. вијека наше ере, а представља спој

хеленске културе са оријенталном. Проучавањем овог периода, закључили смо да историографија није била изградила јединство мишљења око одређивања како географских, тако ни хронолошких граница хеленизма. У проученој литератури која се детаљније бави овим периодом, подразумева се период од Александрових освајања и Аристотелове смрти до пада Западног Римског царства 476. године, односно све до 529. године. Будући да је у питању дужи временски период у којем се преплићу двије епохе – античка и ранохришћанска – било је с једне стране, врло изазовно, а са друге, захтјевно да проучавамо њихов сусрет. У складу с тим поставили смо и други задатак у проучавању: проучити и анализирати сусрет античке и ранохришћанске епохе. Рано хришћанство, наставља античку традицију што са собом носи одређене реакције: првобитну одбојност након чега слиједи прихваћеност, додуше, у почетку само неких елемената античке традиције. Филозофија Филона Александријског показала се као подесна веза – и временски и тематски – између паганске, првенствено грчке филозофије која већ пролази, и хришћанске религије која тек треба да почне да се развија. У раним вијековима хришћанства образовање је стицано у паганским школама јер хришћани у то вријеме нису имали организоване своје школе. Ширењем хришћанства и формирањем хришћанских заједница постепено се указивала потреба за оснивањем хришћанских школа. Сљедећи задатак који се наметнуо, односио се управо на проучавање најистакнутијих школа у периоду хеленизма од којих се издвојила катихизаторска/богословска школа. Под утицајем александријске филозофске школе, основана је богословска школа у првим вијековима хришћанства. Она се ослањала на образовну и културну подлогу која се вијековима раније утврђивала и развијала у александријској средини. Најзначајнији представници школе били су Климент Александријски и Ориген.

Историју педагогије не можемо дијелити на периоде који су затворени у себе, већ треба да их посматрамо као периоде који се међусобно преклапају. Другим ријечима исказано, педагошки системи нису одвојени него су, напротив, повезани. Свакако, не могу се тражити везе тамо гдје оне реално не постоје.

Препорука за будуће проучавање односи се на освјетљавање школства у периоду романизације Истока у 4. вијеку, тј. када су “центри моћи” пренијети из Рима у Константинопољ. Дотадашње филозофске и ораторске школе по цијелом Римском Империју полагано ће се претварати у катехетске и теолошке. Касније, у средњем вијеку, новонастали манастири, као центри образовања, његоваће хеленистички облик образовања, у мјери која им буде задовољавајућа.

Литература

- Бралић, Ж. (2009). Високо образовање у раном хришћанству – Клемент и Александријска катехетичка школа. *Годишњак Факултета безбедности*, 223–244.
- Ђурић, М. (2003). *Историја хеленске књижевности*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Žlebniĳ, L. (1983). *Opšta istorija školstva i pedagoških ideja*. Beograd: Prosvetni pregled i Gornji Milanovac: Deĳe novine.
- Jeger, V. (2007). *Rano hrišćanstvo i grĳka paideja*. Beograd: Sluųbeni glasnik.
- Јовановић, М. (2011). *Из Хермесове љалестѿре - љрилої истѿорији класичне филолоѿије код Срѳа*. Беогад: Филолошки факултет.
- Калезић (2005). *Античка философија*. Београд: Издавачки фонд Архиепископије београдско-карловачке и Православни богословски факултет.
- Grupa autora. (2008). *Istorija ĳveĳanstva. Grĳka*. Beograd: Mono i Manjana
- Papazoglu, F. (1995). *Istorija helenizma, Vladavina Aleksandra Velikog Doba Dijadoha*. Beograd: Nauka i društvo.
- Петронијевић, Б. (2002). *Предавања из истѿорије философије*. Београд: Плато.
- Poljak, M. (2009). Filon Aleksandrijski kao spona između antike i srednjeg vijeka. *Filozofska istraųivanja*, 116/29, 657–668.
- Pranjić, M. (2012). Odgojno-teorijska dvojba ranog kršćanstva. *Crkva u svijetu*, 3, 322-347.
- Ranović, A. B. (1962). *Helenizam i njegova istorijska uloga*. Sarajevo: Veselin Masleša.
- Ристовић, Н. (2005). *Старохришћански класицизам. Позитивни ставови старохришћанских љисаца љрема античкој књизи*. Београд: Чигоја штампа.

Ристовић, Н. (2010). *Хришћанство и античко наслеђе*. Београд: Институт за теолошка истраживања.

Сандо, Д., Живковић, И. (2015). *Православна ђегајоџија*. Београд: Свети архијерејски синод Српске православне цркве.

Сладоје Бошњак, Б. (2018). *Теоантрополошки аспекти у васпитању*. Београд: Јасен.

Stamatović, S. (2022). *Pojam helenističke filozofije* (doktorska disertacija). Split: Filozofski fakultet.

Gregorić, P., Grgić, F. i Grgić, M.-H. (ur.) (2005). *Helenistička filozofija – Epikurovci, stoici i skeptici*. Zagreb: Kruzak.

Шестун, И. Г. (2013). *Православна ђегајоџија – онтолошке и историјско-теоријске основе ђегајоџије православне цивилизације*. Крагујевац: Каленић.

Шијаковић, Б. (2013). *Присућност трансценденције. Хеленство, Хришћанство, Философија*. Београд: Службени гласник.

Hellenistic Pedagogical Heritage

Biljana Sladoje Bošnjak*, Ranka Perućica, Sonja Kaurin*****

*University of East Sarajevo, Faculty of Philosophy

Department of Pedagogy

**University of East Sarajevo, Faculty of Medicine

Department of General Education Subjects

***University of East Sarajevo, Faculty of Philosophy

Department of Pedagogy

Summary: *Hellenism represents the fusion of Hellenic culture with Oriental culture. Historiography has not established a consensus regarding the geographical and chronological limits of Hellenism. Earlier Hellenism extended until the 1st century BC, while later Hellenism began in the early 1st century BC and persisted until the beginning of the 6th century AD (Kalezić, 2005). Given the lengthy period during which ancient and early Christian epochs interweave, studying the convergence of these two eras, especially from a pedagogical perspective, posed both a significant challenge and demand. Hence, the objective of this work is to explore the Hellenistic pedagogical heritage. To achieve this overarching goal, specific tasks were outlined: 1) to investigate the meaning and origin of the term Hellenism; 2) to study and analyze the intersection between the ancient and early Christian periods; 3) to explore the catechism/theology school in Alexandria. The chapters of this work were structured in alignment with these tasks. The study employed theoretical analysis and the historical method. The paper presents the findings of the research. Subsequent studies could further examine the pedagogical elements derived from Hellenic culture in the regions that inherited it, such as the Roman Empire and Byzantium.*

Keywords: *Hellenism, pedagogical heritage, Alexandria, Alexandrian philosophical school, catechism school*